

האח הגדול

היחידה לתיאום ופיקוח אלקטרוני בשירות בתי הסוהר אחראית על עצורים בחלופת מעצר בבית, המפוקחים באמצעות אזיק אלקטרוני הקשור לרגלם ■ במעצר הזה אין שומרים, אין חומות ואין גדרות, אך הוא עדיין מעצר לכל דבר

מאת: עין-יה גבע

נצ"מ (משטרת ישראל) בדימוס, ציון שי

ש' היה עצור בגין עבירות רכוש ושוחרר למעצר בית, במסגרת התכנית לפיקוח אלקטרוני של שירות בתי הסוהר. בסך הכול היה ש' מרוצה מהתכנית, שאפשרה לו להמשיך ולהתגורר בביתו. הוא אף הסתגל במהירות לאזיק האלקטרוני שהוצמד לקרסול רגלו הימנית. אלא ש' לא היה איש בריא. בית המשפט נתן לו רשות, על כן, לצאת מביתו באופן קבוע לצורך קבלת טיפול רפואי. בחלוף הזמן התברר כי ש' התקשר כמעט מדי ערב למשרדי היחידה, סיפר כי הוא סובל מסחרחורות או מהקאות, ולעתים אף טען כי יש לו חום גבוה... בכל הפעמים דיווח כי הוא יוצא למוקד הרפואי של קופת חולים. אנשי היחידה התרשמו כי תדירות היציאות של ש' גבוהה מדי. הם יצרו קשר עם תחנת המשטרה באזור מגוריו וכאשר התקשר שוב, התלונן על חולשה רבה והודיע כי הוא בדרכו לקופת החולים - יצאו השוטרים בעקבותיו. מה רבה היתה הפתעתם כאשר גילו את ש' "החלוש" מבצע בזריזות ובמלא המרץ, ממש לנגד עיניהם, ניסיון לנגב אופניים...

חלונות ליציאה

הסיפור הזה הוא רק אנקדוטה אחת מני רבות שמסתובבות במשרדי היחידה לתיאום ופיקוח אלקטרוני בשב"ס, שבראשה עומד נצ"מ (משטרת ישראל) בדימוס, ציון שי. לאנשי היחידה המיוחדת הזו ברור, כי מעצר-בית יוצר תחושת חופש מדומה. העצור היושב בביתו ואזיק האלקטרוני לרגלו, יכול לפעמים להתבלבל. קל לו מאוד לשכוח לרגע ויותר מזה, לרצות לשכוח לרגע - שמדובר למעשה בחלופת מעצר. ישנו גם אלמנט הפיתוי לצאת מארבעת הקירות החוצה, כשאין שומרים, אין חומות או גדרות. יציאות, אגב, מתאפשרות בהחלט, על פי חוק. בהחלטת שופט, עצור יכול

לגשת לקבלת טיפול רפואי או לשהות במקום עבודתו, להגיע לקצין מבחן או לדיון משפטי ואפילו לבלות בקניון או בלונה פארק. "החלטת בית המשפט היא המהות של עבודת היחידה לתיאום ופיקוח אלקטרוני", מספר שי. "אישור ליציאה מוגדר 'חלון', וכל ה'חלונות' הם תחת בקרה ופיקוח שלנו. בין השאר, באמצעות מרכז הבקרה האלקטרוני של חברת 'השמירה', שהיא כיום החברה הזכיינית האחראית על הפיקוח מרחוק על האיווק, וכמובן משטרת ישראל, הנותנת אישור לכל תנועה".

"האזיק מחשמל"...

בישראל יושמה שיטת הפיקוח האלקטרוני לראשונה בשנת 1993, בניסוי שנערך על קבוצה של שלושים ושבעה מפוקחים על ידי המדען הראשי במשרד לבטחון הפנים. משנת 2004 מופעלת התכנית במלואה כפיילוט. היישום בשטח של חלופת המעצר הוא, לכאורה, פשוט ופועל באמצעות משדר הנמצא באזיק האלקטרוני, שמקיים תקשורת אלחוטית רציפה עם מקלט ביתי המותקן ומקובע בבית המפוקח. אם המקלט מזהה הפסקה בקליטת השידור מהאזיק (כתוצאה מיציאת המפוקח מהתחום המותר לו, פגיעה באזיק, ניסיון להסרתו או תקלה אחרת) - הוא מדווח על כך באמצעות קו טלפון למרכז הבקרה של חברת "השמירה", וסייד החברה יוצא לבית המפוקח כדי לברר מה קרה. אנשי היחידה, כמו סגנית מפקדת היחידה, עו"ד שירלי צ'רניקר, כבר שמעו מגוון בלתי נדלה של סיפורים הנוגעים בשאלה המהותית: "מה קרה?" "מה זאת אומרת מה קרה?", התרעם אחד המפוקחים כאשר הגיע אליו הסייד ומצא אותו אומנם בביתו, אך ללא האזיק. "האזיק מחשמל", הודיע האיש חד-משמעית וסירב לענוד את האזיק. בידור מעמיק יותר העלה שהוא פשוט יצא קצת מהבית כדי "להתאווור". אבל יש גם כאלה שדווקא מתקשרים, לדברי צ'רניקר, ומבקשים, למשל, חצי

"העצור היושב בביתו ואזיק אלקטרוני לרגלו, יכול לפעמים להתבלבל. קל לו מאוד לשכוח לרגע, ויותר מזה - לרצות לשכוח לרגע, שמדובר למעשה בחלופת מעצר"

שעת 'חלון' כדי לדרת לקנות פלאפל או שווארמה... בין המפוקחים, היא מספרת, יש כאלה שחיים את חוויית "האח הגדול" במלוא אימתה: "יש מפוקחים שמפחדים לדבר בקול רם, כי הם בטוחים שמפחדים להם באמצעות המכשיר, ויש אחרים שמפחדים לקיים יחסי מין, משום שהם משוכנעים ששומעים אותם בכל רגע".... מנגד, יש גם סיפורים אנושיים, כמו אותו מפוקח שהיה מלווה בכל בוקר את בתו לבית הספר וגם בדרכה חזרה הביתה, וכך, פעמיים

הפיקוח. וכמובן, האפשרות למעצר ללא התחככות יומיומית בעבריינים מועדים המאכלסים את בתי הסוהר ובתי המעצר, היא לכשעצמה בעלת יתרון משמעותי.

מעבר לאחריות שב"ס

בימים אלה מלאה שנה למעבר היחידה מאחריות המשרד לבטחון הפנים לידי שב"ס. המעבר התאפשר בהתאם לתפיסתו של השר לבט"פ לשעבר, אבי דיכטר, שקבע כי כל הקשור בהגבלת חופש התנועה של אדם בישראל, צריך להיות תחת אחריות ובמסגרת שירות בתי הסוהר. כך עברו שי ואנשי היחידה לרשות שב"ס,

החדשה של שב"ס. אלה ממשקים יומיומיים, אליהם קשורים כל הגופים השותפים לתכנית. למשל, כל כניסה ויציאה של מפוקח כרוכה בהודעה לכל שותפי התכנית כמעט: לבתי משפט, למשטרה, לרווחה. כך גם לגבי עצור חדש, מפוקח שהחליף כתובת ועוד. זו רק דוגמה לתחום אחד בעבודה שלנו. תחום אחר הוא הטיפול בהפרות. יש רשימה של סוגי הפרות לפיה אנו פועלים, וכל

רב כלאי מיכל זיבלי

עו"ד שירלי צ'רניקר

ויחד אתם, הוא מחייך, עברו כ-900 מפוקחים - לא פחות ולא יותר. "שב"ס עשה מאמצים עליונים והקצה את כל המשאבים האפשריים להטמעת היחידה בשב"ס, הן בנושא העברת המיקום מירושלים לרמלה, הן בנושא העברת המידע הרב והן בנושא קליטת חלק מהעובדים בשב"ס".
התהליך כלל תיאום עם כל הגופים השותפים לתכנית והיו לו, לדברי שי, לא מעט מקטרגים שהעלו חששות, ובעיקר חשש מניגוד אינטרסים. "היתה מחשבה שאולי שב"ס ירצה לפנות כמה שיותר מקומות בבתי הכלא ועל כן ישלח כמה שיותר אסירים לאיזוק אלקטרוני. מצד שני, זו הרי בעצם אחת ממטרות התכנית. פיקוד שב"ס איזן והרגיע את החששות, וההחלטה יצאה לדרך. שב"ס אחראי

הפרה חייבת להיות מגובה בראיה. לשם כך נשלח הסייר לביתו של המפוקח, בודק את ההפרה, מאמת אותה, מכין דין וחשבון ומודיע למשטרה. טיפול נוסף הוא במי שמכונים 'מטרידים', 'מטרוד' הוא מי שמבצע יותר מאחת עשרה הפרות בחודש. המעקב אחרי הקבוצה הבעייתית הזו הוא חשוב ביותר, בעיקר כדי למקד את המשטרה ואת יתר השותפים במפוקחים הבעייתיים ביותר".
כדומה לתהליך המתרחש בעולם כולו (ראה מסגרת), גם בישראל יש לחלופת המעצר מספר מטרות, ובהן: צמצום המחסור הגובר והולך במקומות כליאה בכלל ובמקומות מעצר בפרט, שיפור תנאי המחיה בבתי הסוהר וחיסכון תקציבי ניכר - עלות הפיקוח על עציר בפיקוח האלקטרוני נמוכה משמעותית בהשוואה להחזקת עצור במשמורת בבית סוהר או במעצר. כהיבט החברתי מדובר על מניעה, או לפחות צמצום משמעותי של נזקי המעצר בבית הסוהר. ליווי עובד סוציאלי הוא חלק בלתי נפרד מהתכנית, וזאת במטרה לצמצם את הסיכון לחזרה לפשע על ידי הטמעת דפוסי התנהגות מפוקחים-נורמטיביים, שיסייעו למפוקח להשתלב בקהילה גם לאחר תום תקופת

בכל יום התקבל אות על ניתוק האזיק שלו, ללא הודעה מראש.
ומה עשיתם בנדון?
"הוסבר למפוקח שעליו לפנות לבית המשפט כדי לקבל אישור לכך".

מטרידים סדרתיים

הטכנולוגיה של האיזוק האלקטרוני היא אולי פשוטה, אך נושא הפיקוח האלקטרוני על עצורים הוא פרויקט מורכב, בלשון המעטה. די להזכיר את מספר הגופים השותפים לתכנית: המשרד לבטחון הפנים, משרד המשפטים, משטרת ישראל, הנהלת בתי המשפט, הפרקליטות, שירות המבחן, הרשות לשיקום האסיר, גופי רווחה בקהילה, משרד האוצר, לשכת עורכי הדין, הסנגוריה הציבורית והמוסד לביטוח לאומי. "עבודת היחידה", אומר שי, "מבוססת על תיאום בין כל הגורמים הללו וזה לא פשוט".
על מורכבות הפרויקט יכולה ללמד גם העובדה שהוא עדיין מוגדר כפיילוט. שי: "תכנית ההטמעה של היחידה בשב"ס כוללת התאמה של כל הממשקים שהיו במשרד לבטחון הפנים, במסגרת

כיום על העצור מרגע הגיעו לבית המעצר, דרך הבאתו לבית המשפט ועד המעקב היומיומי אחריו במסגרת חלופת המעצר בבית ובקהילה".

לא מתאים לכל אחד

חשוב לשי לציין כי עם המעבר לאחריית שב"ס, התייעלה עבודת היחידה בכל תחומי פעילותה ומספר ההפרות, למשל, ירד משמעותית. "כיום אנחנו עומדים על 5.2 הפרות בחודש למפוקח אחד מתוך אלף מפוקחים. הממוצע בעולם הוא 3.5 הפרות וזהו היעד שלנו - לעמוד בסטנדרט

איזוק אלקטרוני - מה קורה בעולם?

קצב הגידול של האיזוק אלקטרוני בעולם נמוך משמעותית בהשוואה לישראל - כך עולה מנתונים השוואתיים שהוצגו על ידי היחידה לתיאום ופיקוח אלקטרוני בכנס הסיכום של שירות בתי הסוהר לשנת 2009.

שיטת האיזוק האלקטרוני הופעלה לראשונה בארצות הברית ב-1984 והיא מיושמת כיום במדינות מערביות נוספות, כמו אנגליה, בלגיה, גרמניה, הולנד, סקוטלנד, קנדה, אוסטרליה וניו זילנד. הפיקוח נעשה באמצעות ארבע טכנולוגיות עיקריות: פיקוח רציף באמצעות גלי רדיו (RF); מערכת מבוססת קול או צמיד שעונד המפוקח הנבדק אקראית, בכל כמה שעות; מערכות למעקב אחר צריכת אלכוהול; מערכות מעקב לוויני (GPS) העוקבות ברציפות אחר מיקומו של המפוקח ומוודאות שאינו באזור האסור עליו (למשל, עברייני מין בקרבת בתי ספר).

בארצות הברית מופעלת השיטה ברוב המדינות.

הירחון האלקטרוני JOM ("The Journal of Offender Monitoring") מעריך שבכל יום נתון, נמצאים כמאה אלף עבריינים באחריות הפיקוח האלקטרוני. רוב מדינות אירופה, על פי JOM, מפעילות תוכניות לפיקוח אלקטרוני ברמה הלאומית או בפרויקטים מקומיים. שרדיה מפעילה תכנית חלופה למאסר עבור מורשעים לא מסוכנים, שנפסק להם מאסר של עד שלושה חודשים. צרפת בוחנת את האיזוק האלקטרוני במסגרת תכנית פיילוט בשלושה עשר מקומות. התכנית שם ב-2006 היו לפקח באופן סדיר על כשלושת אלפים איש בכל יום. באנגליה, החל משנת 1999 ועד סוף פברואר 2004, היו בפיקוח כ-143 אלף איש. כיום מופעלות באנגליה לפחות חמש תכניות פיקוח לשחרור מוקדם ממאסר ולשחרור בערבות ממצור או כאופציה שיפוטית.

(מתוך נתוני היחידה לתיאום ופיקוח אלקטרוני, כנס סיכום 2009)

וישנם גם מקרים הפוכים. למשל עזיר, שאחרי חודש איזוק בבית ביקש לחזור לבית המעצר. "הוא מצא את עצמו לבד", מסביר שי, "עם הרצאות כלכליות שלא עמד בהן, ללא עבודה, והחמור מבחינתו היה שימי האיזוק האלקטרוני אינם נספרים כימי מעצר. אם יוחלט לבסוף להרשיעו - הימים האלה לא ייחשבו, ולכן, הוא בחר לחזור לבית המעצר".

תהליך חקיקתי

בתוך כך, לרברי שי, מתקיים עתה תהליך חקיקתי לשינוי פקודת שב"ס, הפועלת כרגע במסגרת "הוראת שעה" שנקבעה בזמנו על ידי ח"כ מאיר שטרית, יו"ר ועדת המדע והטכנולוגיה. ביחידה מקווים שהחקיקה תושלם עד סוף 2010. להיבט החקיקתי ישנה גם משמעות תקציבית בהקשר, למשל, למספר המפוקחים, אך לא רק. "עם הזינוק במספר המפוקחים ביחידה אחרי המעבר לשב"ס, נוצרה אצלנו תחושה שאין מספיק בקרה עליהם והיתה איזו תחושה של התרופפות המשמעת. פה עצרנו. מי שהוביל את מהלך החשיבה מחדש היה הנציב, רב-גונדר בני קניאק, שהחליט לערוך בדיק בית. במסגרת ההיערכות מחדש ביקשנו לא להגדיל כרגע את מספר המפוקחים, כדי למצב ולהעמיק את תהליכי התכנית, ובעיקר את הטיפול המקצועי בהפרות האיזוק האלקטרוני. המטרה היא להעלות את מספר המפוקחים בצורה מדורגת. בהסכמת השותפים, כולל בתי המשפט, יקום מנגנון מוות שיקבע את המכסה הסופית של המפוקחים, והיא תגדל בהדרגה".

בישראל יש לחלופת המעצר מספר מטרות: צמצום המחסור הגובר והולך במקומות כליאה בכלל ובמקומות מעצר בפרט, שיפור תנאי המחיה בבתי הסוהר וחיסכון תקציבי ניכר

אנחנו מדריכים גם את קציני המבחן של המשטרה. גילינו, למשל, שקצין מבחן לקח נער אזוק לסרט במקום לשיחה, במסגרת 'חלון' שיועד לפגישה ביניהם. בהדרכות שאנו מקיימים לקציני מבחן, אנחנו חוזרים ומדגישים מהי המשמעות האמיתית של האיזוק".

העולמי. לשמחתי, אנחנו כבר לא רחוקים ממנו". שי תולה את הסיבה המרכזית לתוצאות טובות אלה, בהחלטת הנציב על העסקת הסיירים, שחוללה מהפך במעקב אחרי המפוקחים. בהקשר זה מספרת ר' כלאי מיכל זיבלי, ראש תחום הדרכה והסברה ביחידה, על ההדרכות לשותפי הדרך של היחידה. "ההדרכות, לפחות בתקופת הפיילוט ובמסגרת השנה הראשונה של פעילות היחידה במסגרת שב"ס, עוסקות לא מעט בהיכרות ובהטמעת מושגים, כללים וחוקים. התברר לנו שצריך להסביר לשופטים, למשל, את הצד הטכנולוגי ואיך להתייחס למפוקח שהגיע לבית המשפט עם תלונה על התחשמלות מסוללה של חמישה וולט(!)... לרוב השותפים יש שאלות על ההיבטים הטכניים, אך גם על כללים וחוקים. חשוב שהשופטים יבינו את היתרונות אך גם את המגבלות של הטכנולוגיה, כשהם מחליטים לשלוח משהו לאיזוק אלקטרוני. לא כל אדם מתאים לפיקוח זה, המצריך תעצומות נפש של האדם העצור ושל משפחתו. הרצון הבסיסי הוא להשתחרר מבית הסוהר, אבל לא המפוקח ולא המשפחה יודעים מראש מה המשמעות של האיזוק האלקטרוני, והמשמעות היא שצריך בעצם מפקח אנושי. במשך הזמן המשפחות כמובן לוחצות לקבל עוד ועוד הקלות.